

İslam Sudan'a Nasıl Girdi?

Bugün coğrafi olarak bilinen Sudan, Müslümanların girmesinden önce siyasi, kültürel veya dini açıdan tek bir varlık oluşturmuyordu; zira çeşitli etnik gruplar ve milletler ve farklı inançlardan oluşuyordu. Nubyalıların buldukları Kuzeyde, Ortodoks Hristiyanlık bir din olarak yayılmıştı ve Nubya dili, farklı lehçeleriyle siyaset, kültür ve konuşma dilini oluşturuyordu. Doğu'da ise, Beja kabileleri yaşıyordu; bu kabileler, (Nuh'un oğlu Hâm'a nispet edilen) koruyucu kabilelerdi ve kendilerine özgü bir dili, ayrı bir kültürü ve kuzeydekinden farklı bir inancı vardı. Nitekim güneye doğru yöneldiğimizde, kendine özgü özellikleri, dilleri ve putperest inançları ile Zenci kabilelerinin olduğunu görüyoruz. Batı'da da durum aynıydı. ⁽¹⁾

Bu çeşitlilik ve etnik ve kültürel çokluk, İslam'ın Sudan'a girmesinden önceki nüfus yapısının en belirgin özellikleri ve nitelikleriydi ve bu da Sudan'ın kuzeydoğu Afrika'da stratejik bir coğrafi konuma sahip olması gibi çeşitli faktörlerin bir sonucuydu. Dolayısıyla Sudan, Afrika Boynuzu'na açılan bir kapı ve Arap dünyası, Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika arasında bir bağlantı noktasıdır. Bu konumu ona, tarih boyunca kültürel ve medeniyet iletişimde, siyasi ve ekonomik etkileşimlerde önemli bir rol vermiştir. Buna ek olarak dünyanın en önemli ticaret yollarından biri olan Kızıldeniz'de de hayati limanlara sahipti.

(1) İslam'ın Sudan'a Girişi ve İnançların Düzeltilmesi Üzerindeki Etkisi; Dr. Salah İbrahim İsa

Sahabelerin (Allah onlardan razı olsun) (Peygamberliğin beşinci yılının Recep ayında, yani davetin açığa çıkmasının ikinci yılında) Habeşistan'a ilk hicreti, İslam'ın doğuşu ile Doğu Sudan toplumları arasındaki erken bağlantının ilk işaretleri olarak görülebilir. Hicretin hedefi aslında Mekke'deki zulümden kaçarak güvenli bir sığınak bulmak olmasına rağmen, ancak bu adım, İslam'ın Afrika ve Sudan sahasına ilk gelişinin başlangıcını temsil ediyordu. Nitekim Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Hicretin 6. yılında elçisi Amr Bin Ümeyye ile birlikte Necaşi'ye, onu İslam'a davet eden bir mektup göndermiş ⁽¹⁾ ve Necaşi de İslam'ı kabul ettiğini belirten bir mektupla cevap vermiştir.

Mısır'ın, Raşid Halife Ömer bin Hattab döneminde, H. 20 M. 641 yılında Amr ibn al-As tarafından fethedilmesiyle Nubiyalar, İslam Devleti'nin Kuzey Nil Vadisi'nde, özellikle de Sudan'daki Nubia krallıklarının stratejik ve coğrafi uzantısı olan Mısır'da idari ve siyasi nüfuzunu pekiştirmeye başlamasıyla kendilerini tehlikede hissettiler. Bu nedenle Nubia krallıkları savunma amaçlı bir tepki olarak Yukarı Mısır'a önleyici saldırılar düzenlemeye başladılar. Bunun üzerine Halife Ömer bin Hattab Radiyallahu Ahn, Mısır valisi Amr İbn Âs'a, Mısır'ın güney sınırlarını güvence altına almak ve İslam davetini tebliğ etmek için Sudan'ın Nubia bölgesine bir seriyye gönderilmesini emretti. Bunun üzerine Amr ibn Âs, H. 21 yılında Ukbe bin Nafi' al-Fihri komutasında bir ordu gönderdi, ancak ordu, Nubyalılar tarafından şiddetli bir karşılık bulduğu için geri çekilmek

zorunda kaldı, birçok Müslüman gözlerini kaybetmiş olarak geri döndüler; zira Nubyalılar ok atmada o kadar ustaydılar ki oklarını gözlere bile isabet ettirebiliyorlardı; bu nedenle Müslümanlar onlara “Ramatu'l Hidag” (göz okçuları) adını verdiler. H. 26 (M. 647) yılında Abdullah bin Ebi Sarh, Osman bin Affan'ın döneminde Mısır'ın valisi olarak atandı ve iyi donanımlı bir kampanyaya liderlik ederek Nubyalılarla karşılaşmak için hazırlık yaptı. H. 31/M. 652 yılında, Nubia Krallığı'nın başkenti Dongola'ya kadar güneye nüfuz etmeyi başardı ve şehri kuşatarak sıkı bir şekilde kuşatma altına aldı. Onlar barış ve uzlaşma teklifinde bulduklarında, Abdullah bin Ebi Sarh onların bu teklifine icabet etti. ⁽³⁾ Onlarla bir barış anlaşması imzaladı ve bu anlaşmaya “ahd” veya “bakt”** anlaşması adı verildi ve Dongola'da da bir cami inşa etti. Nitekim araştırmacılar Bakt kelimesinin anlamı üzerine içtihatla bulşunmuşlar; bazıları, bu kelimenin Latince anlaşma anlamına gelen “Pactum”dan geldiğini söylerken tarihçiler ve yazarlar ise bu barışı, Müslümanların barış yaptıkları kişilere cizye uyguladıkları diğer barış antlaşmaları gibi görmemişler, aksine onu Müslümanlar ile Nubyalılar arasında yapılan bir anlaşma veya ateşkes olarak değerlendirmişlerdir.

[2] İbn Cevzi'nin, Tenvirü'l-Gabeş Fî fazli's-Sûdân ve'l Habeş adlı kitabının onuncu bölümü.

* İslam'dan önce Nubia, Nubia, Mukurra ve Alva (güneyde Asvan'dan bugünkü Hartum'a kadar) olmak üzere üç krallığa bölünmüştü, daha sonra, 570 ile 652 yılları arasında Nubia ve Mukurra krallıkları birleşerek Nubia Krallığı olarak adlandırılmış ve başkenti de Dongola olmuştur.

[3] İmam Ahmed ibn Yahya ibn Cabir el-Bağdadi'nin (Belâzürî olarak meşhurdur) FÜTUHU'L - BÜLDAN adlı kitabı.

** Anlaşmanın tam metnini okumak için eke bakın.

Abdullah bin Ebi Sarh, Müslümanların onlara karşı savaşmayacağına, Nubia'nın Müslümanların ülkesine yerleşmeden geçici olarak girebileceğine ve Nubia'nın da ülkelerine gelen Müslümanları veya antlaşma imzalayanları, ülkeden ayrılana kadar koruyacağına dair güvence vermiştir. Böylece onlar, Müslümanlar tarafından Dongola'da inşa edilen camiyi korumak, temizlemek, süslemek ve bakımını yapmak, camide namaz kılınmasını engellemek, Müslümanların her yıl kendilerine tahıl ve giysi bağışında bulunması karşılığında (ki Nubia kralı ülkesindeki yiyecek kıtlığından şikayet ediyordu) her yıl en iyi kölelerinden 360 kişiyi Müslümanlara teslim etmekle yükümlüdürler ancak ülkelere yönelik bir düşmanı veya akıncıyı def etme gibi bir zorunlulukları yoktur. Bu barışla Müslümanlar güney sınırlarının güvenliği konusunda mutmain oldular, iki ülke arasındaki sınır ötesi ticareti güvence altına aldılar ve Nubyalilerin güçlü kollarının devletine hizmetine girmesini sağladılar. Malların hareketlenmesiyle birlikte fikirler de aktarılmış ve davetçiler ile tüccarlar, özellikle güzel ilişkiler yoluyla barışçıl bir davetle İslam'ın Nubia ülkesinde yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Zira ticaret kervanları, ticari malların yanı sıra akide, dil, hadarat ve yaşam tarzını da beraberlerinde taşıyorlardı.

[4] Orta Çağda İslam ve Nubia; Dr. Mustafa Muhammed Saad

Ayrıca Arapça, özellikle Kuzey Sudan'da olmak üzere Sudan toplumlarının günlük yaşamında giderek daha fazla yer edinmeye başlamıştır. Bu anlaşma, Müslümanlar ile Hıristiyan Nubyalılar arasında altı yüzyıl süren bir tür kalıcı iletişimi temsil etmiştir ⁽⁵⁾. Bu sırada İslam akidesi, 7. yüzyılın ortalarından itibaren Müslüman tüccarlar ve Arap göçmenler tarafından Sudan'ın kuzey kesimine sızmıştır. Bu büyük Arap göçleri şu üç yoldan sızmıştır: Birincisi: Mısır yoluyla. İkincisi: Hicaz'dan Badi, Aidab ve Sevakin limanları yoluyla. Üçüncüsü: Sudan'ın ortaları üzerinden Fas ve Kuzey Afrika yoluyla. Ancak bu grupların etkisi, 9. yüzyıldan itibaren Mısır'dan güneye doğru hareket eden büyük sayılara kıyasla boyutunun küçük olması nedeniyle etkili olmamış ve bunun sonucunda Beja, Nubia ve Orta Sudan bölgeleri Arap unsuruyla kaynaşmıştır. O zaman Abbasi Halifesi Mu'tasım (H. 218-227 H./M.833-842) Türk askerlerine güvenmeye ve Arap askerlerini terk etmeye karar vermiş, bu da Mısır'daki Arapların tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Böylece Hicri 3. yüzyıl / Miladi 9. yüzyılda Sudan'a geniş çaplı Arap göçleri yaşanmış, ardından güney ve doğudaki geniş ovalara ilerlemiştir ⁽⁶⁾. Dolayısıyla bu bölgelerdeki istikrar, ülke halkıyla iletişim kurulmasına, onlar arasında etki oluşturmaya, İslam'ı kabul etmelerine ve ona girmelerine yardımcı olmuştur.

(5) J. Spencer Trimingham; Sudan'da İslam

(6) Yusuf Fazıl Hasan; Sahra Altı Afrika'da İslam'ın Yayılması.

12. yüzyılda, Filistin'in Haçlılar tarafından işgal edilmesinin ardından Sina yolu Mısırlı ve Faslı hacılar için artık güvenli olmadığından, Aydhab limanına (Altın Limanı olarak bilinen ve Kızıldeniz kıyısında yer alan) yöneldiler. 12. yüzyılda, Haçlıların Filistin topraklarını işgal etmesinin ardından, Mısırlı ve Faslı hacılar için Sina yolu güvenli olmaktan çıkmış ve hacılar, Kızıldeniz kıyısındaki (Altın Limanı olarak bilinir) Aydhad limanına yönelmişlerdir. Hac hareketinin canlanmasıyla ve Müslümanların Hicaz'daki mukaddes topraklara gidiş-dönüşlerinde burayı sık sık ziyaret etmeleriyle, Yemen ve Hindistan'dan gelen malları taşıyan gemiler buraya demir atmaya başlamış, dolayısıyla bölge canlanmış, hareketlilik artmış ve böylece Aydhab, Müslümanların dini ve ticari yaşamında ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. ⁽⁷⁾

Nubia kralları, her ne zaman Müslümanlarda bir zayıflık veya güçsüzlük görseler anlaşmayı bozmuşlar ve özellikle 1272 yılında kral Davud'un döneminde Asvan ve Mısır'daki Müslümanların yerleşim yerlerine saldırmışlar ve Müslümanlar, Zahir Baybars döneminde onlarla savaşmak zorunda kalmışlar ve 1276 yılında iki taraf arasında yeni bir antlaşma imzalanmıştır; sonunda Sultan Nasır bin Kalavun, 1276 yılında Dongola'yı fethetmiş ve Nubia kralı Davud'un kardeşinin oğul Abdullah, 1316 yılında İslam'ı kabul etmiş, bu da İslam'ın orada yayılmasını kolaylaştırmış ve sonunda Nubia ülkesi İslam'a girmiştir. ⁽⁸⁾

(7) Dr. Mekki Şebike; Asırlar Boyunca Sudan

(8) Mahmud Şakir; Sudan.

Hıristiyan Ulva Krallığı ise, 1504 yılında Arap Abdallabi kabileleri ile Zenci Funj kabileleri arasındaki ittifakın ardından yıkılmış, başkente nispet edilen "Sennar Sultanlığı" olarak da bilinen Funj İslam Krallığı kurulmuş ve Sennar Krallığı, İslam'ın ve Arapça'nın yayılmasından sonra Sudan'da kurulan ilk Arap İslam devleti olarak kabul edilmiştir. ⁽⁹⁾

Arap-İslam nüfuzunun artmasının sonucunda, Nubia, Alva, Sennar, Takli ve Darfur'daki kraliyet aileleri, daha önce Hıristiyan veya pagan olan dinlerini terk ederek Müslüman oldular. Egemen sınıfın İslam'ı kabul etmesi, Sudan tarihinde çok boyutlu bir devrime yol açmaya yetti. Bunun üzerine Müslüman yönetici aileler kurulup bunlarla birlikte ilk Sudan İslami krallıkları kuruldu; bu krallıkların, İslam dininin yayılmasında büyük bir etkisi olmuş ve Sudan topraklarında İslam dininin yayılmasına, temellerinin pekişmesine, temellerinin atılmasına ve İslam hadaratının kurulmasına katkıda bulunmuştur. Bazı krallar, ülkelerinde davetçi rolünü üstlendiler ve rollerini, bu dini tebliğ etmek ve onu korumakla yükümlü olan yöneticiler olarak gördüler, böylece iyiliği emredip kötülükten men ettiler, Allah'ın şeriatına göre hüküm verdiler, ellerinden geldiğince adaleti sağladılar, Allah'a davet ettiler ve O'nun yolunda cihad ettiler. ⁽¹⁰⁾

Böylece bu bölgedeki İslam daveti, putperestlik ve Hıristiyan misyonerlik kampanyalarının ortasında güçlü ve etkili bir şekilde devam etmiştir. Böylece de Sudan, İslam'ın barışçıl davet ile yayılmasının gerçek örneği olan en meşhur bölgelerden biri haline geldi ve burada Müslümanların ikna, delil ve iyi muamele ile akidelerini yayma yetenekleri ortaya çıktı ve kervan ticareti ve fıkıh alimleri, Sudan topraklarında İslam'ın yayılmasında büyük bir rol oynadılar, böylece savaş meydanlarının yerini pazarlar ve tevhid akidesinin yayılmasında da kılıcın yerini dürüstlük, sadakat ve iyi muamele aldı. ⁽¹¹⁾ Bu konuda tarihçi ve fakih olan Ebu'l-Abbas Ahmed Bâbâ el-Tinbukti şöyle diyor: "Sudan halkı, Kano ve Borno halkı gibi hiç kimse tarafından zorlanmadan gönüllü olarak İslam'ı kabul ettiler ve İslam'ı kabul etmeden önce herhangi bir kimse tarafından zorlandıklarını işitmedik."

(9) Dr. Tayyib Boujemaa Naima; İslam'ın Funj Krallığı Tarihi Üzerine Bir Okuma (H. 910 - 1237 / M. 1504 – 1821).

(10) Dr. Mustafa Muhammed Saad; Orta Çağda İslam ve Nubia.

(11) Dr. Nureddin eş-Şabani; Afrika Sahra Altı Bölgesinde İslam Tarihi ve Hanedanlar Üzerine Çalışmalar.

Hizb-ut Tahrir Merkezi Medya Ofisi İçin Yazan

M. Durra El-Bakuş

**** Emir Abdullah bin Sa'd bin Ebi Sarh'ın, Nubia'nın hükümdarı ve krallığının tüm halkıyla yaptığı anlaşmanın eki:**

"Abdullah bin Sa'd'ın Asvan sınırından Ulva sınırına kadar Nubia'nın büyük ve küçükleriyle yaptığı anlaşma; onlar için, onlar ile komşuları olan Yukarı Mısır

halkı ile diğerk Müslümanlar ve zimmet ehli arasında geçerli olan güvenlik ve ateşkes anlaşması yapılmıştır; siz Nubia topluluğu, hem Allah'ın emanı hem de Rasulü Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in emanı ile güvendesiniz; sizin ülkenize ikamet etmeden geçici olarak girmeniz ve bizim de sizin ülkenize ikamet etmeden geçici olarak girmemiz şeklinde bizimle sizin arasındaki şartları yerine getirmeniz koşuluyla sizinle savaşmayacak, size savaş açmayacak ve sizi işgal etmeyeceğiz; ister Müslüman ister muahid olsun ülkenize gelen veya yerleşenleri, sizden ayrılana kadar koruyacaksınız; Müslüman kölelerden size kaçanları İslam topraklarına geri dönünceye kadar geri vereceksiniz, onlara el koymayacak, engellemeyecek ve ona yaklaşan ve diyalog kuran bir Müslümana ordan ayrılana kadar zarar vermeyeceksiniz. Müslümanlar tarafından şehrinizin avlusunda inşa edilen camiye koruyacak ve orada namaz kılınmasını engellmeyeceksiniz; camiye süpürecek, aydınlatacak ve ona saygı göstereceksiniz. Her yıl üç yüz altmış baş köle verecek ve ülkenizin ayıplı olmayan en iyi kölelerini Müslümanların İmamına ödeyeceksiniz ve bunlar arasında erkek ve kadınlar olacak ama yaşlı kadın ve erkek ile ergenlik çağına girmemiş çocuk olmayacak; bunları Asvan valisine ödeyeceksiniz; bir Müslümanın, Elva sınırından Asvan sınırına kadar size saldıran bir düşmanı püskürtmesi veya onu sizden engellemesi gerekmez. Eğer siz, Müslüman bir köleyi barındırırsanız, bir Müslümanı veya bir muahidi öldürürseniz, Müslümanların şehir meydanında inşa ettikleri camiye zarar verirseniz ya da üç yüz altmış baş kölenin bir kısmını engellerseniz, o zaman bu ateşkes ve güvenlik sizden kaldırılmıştır ve Allah aramızda hüküm verene kadar biz ve siz eşit şartlarda olacağız; zira Allah, bizim için hüküm verenlerin en hayırlısıdır; Allah'ın ahdi ve zimmeti ile Resulü Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in zimmeti bu olup bizim size karşı sorumluluğumuz, Mesih'in zimmeti, havarilerin zimmeti ve dininizden ve milletinizden saygı duyduğunuz kişilerin zimmeti gibi kendisine borçlu olduğunuz kişilerden daha büyüktür.

Bu konuda bizimle sizin aranızdaki şahit Allah'tır. Amr bin Şurahbil tarafından otuz bir yılının Ramazan ayında yazılmıştır.”